

Батаєва Катерина Вікторівна, докт. філос. н., проф., професор кафедри соціології та гуманітарних дисциплін Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія»

Концепція «трансформативного навчання» дорослих Д. Мезірова: основні ідеї та принципи

Згідно з Д. Мезіровим, трансформативне навчання – це навчання, що породжує «парадигмальний зсув» у когнітивних та нормативно-ціннісних орієнтаціях дорослих учнів, що призводить до радикальних трансформацій у їх «особистісних парадигмах»: переходу від вузького, проблематичного та статичного бачення реальності до інклюзивної, відкритої, гнучкої смислової перспективи. Д. Мезіров розрізняє два типи трансформації смислової перспективи – «епохальну» (epochal) та «поступальну» (incremental) трансформацію [1]. Епохальна трансформація передбачає швидку зміну смислової перспективи дорослого учня (у напрямку від незнання до знання або від менш глибокого розуміння до глибшого). Поступальна (інкрементальна) трансформація є результатом невеликих зрушень у розумінні будь-якої проблеми, що з часом може призвести дорослого учня до усвідомлення того, що смислова перспектива змінилася.

На відміну від А. Жіордан, який вважав, що саме синтез нової інформації і вже сформованої концептуальної «решітки» є підставою самоконституювання світосприйняття учня, Д. Мезіров наголошує на важливості радикальних неузгодженостей між диспозиціями дорослого учня і тими знаннями, які він/вона отримує, – важливість так званої «дезорієнтуючої дилеми», яка «зазвичай є невідповідністю між тим, що людина вже сприймає як істину, і тим, що вона щойно пережила, почула і прочитала» [2]. Саме наявність такої невідповідності спонукає дорослого учня активно переоцінювати та переосмислювати наявний світоглядний досвід, творчо його реконфігурувати з метою реінтеграції у новий соціальний та навчальний

контекст. Метою трансформативного навчання є формування творчої автономії дорослого учня, здатність до незалежного мислення. Як вважає Д. Мезіров, «відповідальність педагога полягає в тому, щоб допомогти учням досягти своїх цілей так, щоб вони діяли як більш автономні та соціально відповідальні мислителі» [3, р. 8]. Для досягнення цієї мети учнів заохочують захищати та пояснювати свої переконання, оцінювати якість доказів та аргументації, вміти заперечувати аргументи опонентів.

Важливим концептом теорії Д. Мезірова є поняття «фреймів референції» (frames of reference), тобто мовних і соціокультурних структур свідомості, завдяки яким людина тлумачить інформацію, приписує значимість життєвому досвіду і робить його зв'язним. «Фрейми референції вибірково формують та обмежують наше сприйняття, пізнання та почуття, формуючи наші наміри, переконання, очікування та цілі» [4, р. 92]. Якщо фрейми референції сконструйовані, людина майже автоматично та інерційно переходить від одного виду (розумової чи поведінкової) діяльності до іншого, вона може також відкидати ті ідеї, які не відповідають фреймованим упередженням. Фрейм референції включає два виміри: звичку розуму (habit of mind) і відповідні їй точки зору (points of view). Звичка розуму – це габітуальний спосіб мислення, що формує систему кодів, схем та стандартів сприйняття (культурних, соціальних, мовних, освітніх, економічних, політичних, психологічних, релігійних, естетичних стандартів). Звичка розуму конкретизується у «точках зору» людини, тобто в оцінних судженнях, які пропонують певні інтерпретації реальності. Звичка розуму стійкіша, тоді як погляди можуть змінюватися у процесі нашої переоцінки реального досвіду. «Точка зору» може змінюватися під впливом точок зору інших людей, які ми можемо оцінювати як більш виважені та обґрунтовані. Як приклад «звичек розуму» Д. Мезіров наводить етноцентризм, «схильність розглядати інших людей, які не входять до своєї групи, як неповноцінних та ненадійних» [4, р. 93]. Така «звичка розуму» породжує «точки зору», які можна представити як цілий «комплекс негативних почуттів і переконань щодо тих людей або

груп, які мають несхожий життєвий досвід» [4, с. 93]. У цьому контексті трансформативне навчання буде націлене на глибинну зміну звичек розуму, що породжує зрушення від етноцентричного до мультикультурального світосприйняття, на заохочення критичного мислення, націленого на аудит як власної системи мислення, так і мислення інших людей. Трансформація «фрейму референції» може здійснюватися як завдяки критичному мисленню та перетворенню «звички розуму», так і за рахунок кумуляції множинних трансформацій «точок зору». Необхідним елементом трансформативного навчання є залучення дорослих у процес дискусії чи «діалектичного дискурсу» з метою переформатування і переоцінки вихідного фрейму референції на користь більш вільного, рефлексивного, гнучкого сприйняття реальності.

Д. Мезіров порівнює дві моделі навчання дорослих – націлене, по-перше, на здобуття практичних навичок та досягнення короткострокових цілей (наприклад, отримати права водія, вивчити нову мову, освоїти комп'ютерну програму тощо) і, по-друге, на більш глибокі зміни звичок розуму та досягнення довгострокової мети набуття автономного мислення. У трансформативному навчанні визнається цінність обох моделей, які окремо можуть бути позбавлені самодостатності та цілісності. Д. Мезіров порівнює характеристики автономного мислення дітей, підлітків та дорослих, наголошуючи, що у процесі трансформативного навчання дорослих слід зосередитися на перетворенні певних розумових стандартів. Автономність мислення дітей передбачає «здатність 1) розпізнавати причинно-наслідкові зв'язки; 2) використовувати неформальну логіку при проведенні аналогій та узагальнень; 3) усвідомлювати та контролювати свої емоції; 4) співчувати іншим; 5) використовувати уяву в оповідальному дискурсі»; крім перерахованого, автономність мислення підлітків вимагає можливості «7) мислити гіпотетично і 8) критично оцінювати те, що вони читають, бачать і чують». Автономне мислення дорослих крім цих показників вимагає «1) більшої критичності в оцінках своїх та чужих припущень; 2) вміння розпізнавати фрейми референції та парадигми (колективні фрейми референції)

та моделювати альтернативи; більш відповідально та ефективно працювати з іншими з метою здійснення колективного аналізу проблем та досягнення кращого судження щодо заперечуваних переконань» [3, с. 9]. Щоб ефективно працювати з дорослими, педагог повинен вміти залучати їх до навчальної комунікації без примуса і насильства над їх свободою, бути здатним забезпечувати їм рівні можливості для самовираження та висловлювання різних точок зору, критичної оцінки та заперечення висунутих опонентами аргументів; він повинен уміти підтримувати доброзичливу атмосферу в аудиторії, допомагати тим, хто навчається, шукати точки дотику і синтезувати різні «точки зору». Як підкреслює Д. Мезіров, надто поверховим є уявлення, що з дорослими можна працювати так само, як і з дітьми, просто транслюючи певну інформацію та формуючи базові розумові навички. Трансформативне навчання дорослих має на меті вирішення складніших завдань – зміну фреймів референції та звичок розуму, формування більш гнучких і глибоких габітуальних основ світосприйняття дорослих учнів.

Література

1. Mezirow, J. (1991a). *Transformative Dimensions of Adult Learning*. San Francisco, CA: Jossey-Bass.
2. Mezirow, J. (1991b). How Critical Reflection triggers Transformative Learning // *Fostering critical reflection in adulthood. A Guide to Transformative and Emancipatory Learning*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
3. Mezirow, J. (1997). Transformative Learning: Theory to Practice. *Transformative Learning in Action: Insights from Practice. New Directions for Adult and Continuing Education*, 74, 5–12.
4. Mezirow, J. (2008). An overview on transformative learning. *Contemporary Theories of Learning*. Routledge, 90–105.

Bataeva Kateryna Viktorivna, Doctor of Philos. Science, Professor, Professor of Department of Sociology and Humanities, Kharkiv University of Humanities "People's Ukrainian Academy"

D. Mezirow's concept of «transformative learning» for adults: basic ideas and principles

The paper considers the peculiarities of D. Mezirow's concept of "transformative learning" for adults. Transformative learning is learning that generates a "paradigm shift" in the cognitive and normative-value orientations of adult learners, which leads to radical transformations in their "personality paradigms". The purpose of transformative learning is to form the student's creative autonomy, the ability to think independently. It is emphasized that an important concept in D. Mezirow's theory is the concept of frames of reference, that is, linguistic and socio-cultural structures of consciousness, thanks to which a person interprets meanings. The frame of reference includes two dimensions: the habit of mind and its corresponding points of view. D. Mezirow compares two models of adult learning – aimed, firstly, at acquiring practical skills and achieving short-term goals (for example, getting a driving license, learning a new language, mastering a computer program, etc.) and, secondly, at deeper changes in habits of mind and the achievement of the long-term goal of acquiring autonomous thinking. For working effectively with adults, a teacher should be able to involve students in educational communication without coercion and violence against their freedom, be able to provide them with equal opportunities for self-expression, critical assessment of arguments put forward by opponents; be able to maintain a friendly atmosphere in the classroom.

Keywords: Habit of Mind, Points of View, Frames of Reference, Adult Learning, Transformative Learning.